

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІЖНАРОДНОМУ КОСМІЧНОМУ ПРАВІ

Дослідження і використання космічного простору – величезне досягнення минулого століття. Воно ознаменувало перехід практичної діяльності людства на новий рівень. На сьогоднішній день космічна діяльність є важливим фактором сталого розвитку суспільства, показником рівня науково-технічного потенціалу держави та ефективним інструментом забезпечення її інтересів у галузі науки, оборони, природокористування, телекомунікацій тощо. Нові умови сьогодення вимагають від людства теоретичної розробки питань відповідальності в космічній діяльності та ефективних процедур врегулювання спорів, відшкодування шкоди. Одним із найбільш важливих питань є правове врегулювання на рівні національного законодавства з приводу здійснення контролю за діяльністю національних суб'єктів з метою забезпечення дотримання вимог міжнародного космічного права. Тема відповідальності у міжнародному космічному праві описується у роботах таких вчених, як Г. І. Балюк, Ю. М. Крупка, М. Шмидт-Пройс, К. Стойбер, Н. Р. Малишева, Г. П. Жуков та інших.

Політична відповідальність у міжнародному космічному праві знайшла своє закріплення в ст. фф6 Договору про космос [1], де зазначається, що держави-учасниці Договору несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі, включаючи Місяць та інші небесні тіла, незалежно від того, провадиться вона урядовими органами чи неурядовими юридичними особами, і за забезпечення умов національної діяльності відповідно до положень, що містяться в цьому Договорі. Діяльність неурядових юридичних осіб у космічному просторі, включаючи Місяць та інші небесні тіла, має провадитися з дозволу і під постійним наглядом відповідної держави-учасниці Договору про космос [1]. Якщо міжнародна організація порушила норми міжнародного права, то відповідальність за виконання цього Договору покладається на держав-учасниць цієї організації. Це означає, що згідно зі ст. 3 даного договору міжнародна відповідальність виникає у разі невідповідності космічної діяльності не лише положенням Договору про космос, але і

положенням міжнародного права, включаючи Статут Організації Об'єднаних Націй [1]. Конвенція про відповідальність детально й докладно регламентує відповідальність міжнародних організацій, і декларує, що міжнародні організації не можуть бути прирівняні до держав щодо передбачених для них у Конвенції прав та обов'язків. Так, якщо яка-небудь міжнародна організація відповідальна за шкоду за Конвенцією про відповідальність [2], то при дотриманні деяких умов, зафіксованих у Конвенції, ця організація і її держави-члени, що є учасниками даної Конвенції, несуть солідарну відповідальність за завдану шкоду. Якщо ж шкода завдана самій організації, то вона не може пред'явити претензію про виплату компенсації за неї, оскільки цим правом володіє не міжнародна організація, а держави-члени, що і можуть пред'явити претензію відповідно ст. 22 Конвенції про відповідальність [3, с. 194].

Стаття 2 Конвенції про відповідальність передбачає, що «запускаюча держава несе абсолютну відповідальність за виплату компенсації за шкоду, завдану його космічним об'єктом на поверхні землі або повітряному судну в польоті», не зазначаючи при цьому верхньої межі компенсації. «Абсолютна» відповідальність настає у рамках легітимної космічної діяльності за заподіяння шкоди космічним об'єктом, який внесений у національний реєстр держави, що запускає. Конвенцією передбачаються можливі випадки звільнення від абсолютної відповідальності. Наприклад, коли держава, що запускає доведе, що шкода стала повністю або частково результатом грубої недбалості, дії або бездіяльності, вчинених з наміром завдати шкоди з боку держави-позивача або фізичних або юридичних осіб, яких вона представляє (ст. 6 Конвенції про відповідальність) [2]. Відносна відповідальність за заподіяну шкоду в космічному просторі (кораблям, супутникам, платформам під час їх польоту в космос, а також станціям на небесних тілах) настає у випадках, якщо вона спричинена з вини держави, що запустила об'єкт, або осіб, за яких вона відповідає. Якщо державі заподіяна шкода, то вона може висунути претензію про компенсацію за заподіяння такої шкоди державі, яка здійснювала запуск. Претензія пред'являється дипломатичними каналами. У випадку, коли держава не підтримує дипломатичних зв'язків із державою, яка заподіяла шкоду, вона може звернутися до іншої держави з

проханням висунути її претензію такій державі. Також вона може пред'явити претензію через Генерального секретаря ООН.

Претензію щодо компенсації за шкоду може бути подано запускаючій державі не пізніше, чим через один рік з дати заподіяння шкоди або встановлення запускаючої держави, що несе відповідальність за запуск. Проте, якщо державі невідомо про заподіяння шкоди або якщо вона не змогла встановити запускаючу державу, яка несе відповідальність за шкоду, то ця перша держава може подати претензію протягом одного року з дати, коли їй стали відомі вказані вище факти; цей період, проте, в жодному разі не перевищує одного року з дати, коли, за розумними припущеннями, така держава могла взнати про ці факти, доклавши належних зусиль. Зазначені вище строки застосовуються навіть у тому випадку, коли повний обсяг шкоди може бути невідомим. Проте в цьому разі держава-позивач має право переглянути претензію і подати додаткову документацію після закінчення таких строків, але не пізніше одного року після того, як став відомий повний обсяг шкоди. Для подання запускаючій державі претензії щодо компенсації за шкоду на основі цієї Конвенції не вимагається, щоб держава-позивач або фізичні або юридичні особи, яких вона представляє, попередньо вичерпали місцеві засоби задоволення претензії, які можуть бути в їх розпорядженні. Жодне положення цієї Конвенції не перешкоджає державі або фізичним або юридичним особам, яких вона може представляти, подати позов у судах або в адміністративних трибуналах або органах запускаючої держави. Держава, проте, не має права подавати на підставі цієї Конвенції претензію про відшкодування тієї самої шкоди, щодо якої подано позов у судах або в адміністративних трибуналах або органах запускаючої держави або ж на підставі іншої міжнародної угоди, обов'язкової для заінтересованих держав. Компенсація, яку запускаюча держава зобов'язана виплатити на підставі цієї Конвенції за завдану шкоду, визначається відповідно до міжнародного права і принципів справедливості, з тим щоб забезпечити відшкодування шкоди, що відновлювало б фізичній або юридичній особі, державі або міжнародній організації, від імені яких подається претензія, положення, яке існувало б, якби шкоди не було завдано (ст. XII Конвенції). Якщо держава-позивач і держава, яка повинна виплатити компенсацію на підставі цієї Конвенції, не приходять до згоди щодо іншої форми компенсації, то

ця компенсація виплачується у валюті держави-позивача або – на прохання такої держави – у валюті держави, яка повинна виплатити компенсацію [4].

Через постійне розширенням меж та форм космічної діяльності виникає необхідність у доопрацюванні Конвенції про відповідальність чи прийнятті відповідного договору щодо кожного окремого виду відповідальності. Так, наприклад, пункт 2 ст. 14 Угоди про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах (далі – Угода про Місяць) передбачає, що держави-учасниці визнають, що в результаті активізації діяльності на Місяці може виникнути необхідність у детальних угодах про відповідальність за шкоду, завдану на Місяці, на доповнення до положень Договору про космос та Конвенції про відповідальність [5]. У законодавстві деяких держав містяться положення, згідно з якими передбачається відшкодування державі недержавними організаціями тих сум, які держава виплатила за завдану шкоду. Незважаючи на це, багато національних законів обмежують страхування певною максимальною сумою, яка може бути рівнозначною до максимально необхідної суми страхування відповідальності. Згідно з деякими національними законами зазначена максимальна сума може не виплачуватися у випадках, коли недержавна організація завдала шкоду умисно або, у деяких випадках, за недбалістю.

Джерела:

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27 січня 1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480.
2. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами від 29 березня 1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126.
3. Рубанов А.А. Международная космическо-правовая имущественная ответственность. М. : Наука, 1977. 268 с.
4. Міжнародне космічне право. URL: https://kmeep.law.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mizhn_kosm_pr.pdf.
5. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах від 18 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Грушко М. В.